

اسقاط و اتلاف جنین در شریعت اسلامی و نظام حقوقی ایران

نویسندگان
دکتر فائزه عظیم زاده اردبیلی
دانشیار دانشگاه امام صادق ع

دکتر عاطفه ذبیحی بیدگلی
مدرس دانشگاه و پژوهشگر

فهرست نویسی

سرشناسه	:	عظیمزاده اردبیلی، فائزه، ۱۳۴۲
عنوان قراردادی	:	ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآوران	:	اسقاط و ائلاف چنین در شریعت اسلامی و نظام حقوقی ایران / نویسندگان فائزه عظیمزاده اردبیلی، عاطفه ذبیحی پدگلی
مشخصات نشر	:	تهران، رشد فرهنگ، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری	:	۲۰۶ص
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۲۰۵-۶۶۹-۸
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص، [۱۸۵] - ۲۰۶
موضوع	:	سقط جنین عمدی (فقه) Abortion (Islamic law)
موضوع	:	سقط جنین - ایران Miscarriage -- Iran
موضوع	:	سقط جنین عمدی -- قوانین و مقررات - ایران Abortion -- Law and legislation -- Iran
شناسه افزوده	:	ذبیحی پدگلی، عاطفه، ۱۳۶۵
رده بندی کنگره	:	BP1۹۸/۶
رده بندی دیویی	:	۲۹۷/۳۶
شماره کتابشناسی ملی	:	۹۱۱۵۳۱۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	:	فیا

www.ketab.ir

این اثر مشمول قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸/۱۰/۱۱ است.

فردی که تمام یا بخشی از این اثر را بدون اجازه ناشر، حروف چینی، چاپ، فتوکپی و انواع دیگر چاپ، عکس برداری، تبدیل به pdf و به هر شکلی تکثیر، نشر، پخش و یا عرضه کند، در صورت آگاهی پدیدآورنده، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت و در هر صورت از نظر اخلاقی، شرعی و قانونی غیر مجاز است.

استفاده علمی به شکل متعارف و با ذکر منبع مجاز است

اسقاط و ائتلاف جنین در شریعت اسلامی و نظام حقوقی ایران	:	نام کتاب
دکتر فائزه عظیم‌زاده اردبیلی، دکتر عاطفه ذبیحی بیدگلی	:	نویسندگان
انتشارات رشد فرهنگ	:	صفحه‌آرایی
مهندس ریحانه رحیمی	:	طراح جلد
واصف	:	لیتوگرافی، چاپ و صحافی
اول - زمستان ۱۴۰۱	:	نوبت چاپ
۳۰۰ نسخه	:	شمارگان
۱۶۵۰۰۰ تومان	:	بها
وزیری سیاه و سفید	:	قطع و رنگ

www.ketab.ir

فروش اینترنتی: roshdefarhang.ir

انتشارات رشد فرهنگ

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۰۵-۶۶۹-۸

ISBN: 978-622-205-669-8

کلیه حقوق این اثر برای ناشر و مؤلف محفوظ است

آدرس: تهران، خیابان مرتضوی، بعد از تقاطع جیحون، پلاک ۷۰۶

Email: roshdefarhang@yahoo.com

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۳	بخش یکم: دکترین سقط جنین
۱۵	فصل یکم: مفهوم‌شناسی سقط جنین
۱۵	۱. بررسی مفهوم لنوی و اصطلاحی
۱۷	۲. مراحل رشد جنین
۱۹	۳. بررسی مفهوم ولوج روح
۲۷	فصل دوم: تئوری‌های سقط جنین در جهان امروز
۲۷	۱. آزادی مطلق سقط جنین
۲۸	۱-۱. آزادی اراده یا حق انتخاب زن
۳۲	۱-۲. کاهش مرگ و میر مادر و کاهش نرخ ارتکاب جنایات
۳۳	۲. ممنوعیت مطلق سقط جنین
۳۴	۲-۱. تقدس حیات
۳۹	۲-۲. تقدم حق جامعه بر حق فرد
۳۹	۳. آزادی نسبی سقط جنین
۴۱	بخش دوم: احکام تکلیفی اسقاط و ائتلاف جنین در فقه و حقوق ایران
۴۳	فصل یکم: حکم اولی اسقاط جنین در فقه
۴۵	۱. کتاب
۴۵	۱-۱. آیات دال بر حرمت قتل نفس
۴۸	۲-۱. آیات دال بر حرمت قتل اولاد
۵۱	۳-۱. آیات مرتبط با بحث زنده به گور کردن دختران
۵۲	۴-۱. آیه کتمان حمل
۵۲	۵-۱. قیاس اولویت به آیات حرمت خودکشی
۵۳	۲. سنت
۵۳	۱-۲. روایات دال بر حرمت سقط نطفه

۵۵	۲-۲. روایات بیان کننده میزان دیه جنین
۵۸	۳-۲. روایات دال بر وجوب تأخیر حکم زانیه یا مرتد باردار تا موعد وضع حمل
۵۹	۴-۲. روایات دال بر مباحثات نبی اکرم (ص) بر سقط
۵۹	۵-۲. روایات دال بر وجوب کفاره
۶۱	۳. عقل
۶۲	۴. اجماع
۶۳	۵. اصول عملیه
۶۵	فصل دوم: حکم ثانوی اسقاط جنین در فقه
۶۶	۱. احصای مصادیق عناوین ثانوی در موضوع سقط جنین
۶۸	۱-۱. تزاحم
۷۲	۲-۱. اضطرار
۷۶	۳-۱. قاعده نفی عسرو حرج (لا حرج)
۸۰	۴-۱. لاضرر
۸۴	۲. موارد مبتلای به سقط جنین از دریچه عناوین ثانوی
۸۴	۱-۲. اسقاط جنین درماندگی
۸۵	۱-۱-۲. ختم بارداری برای حفظ جان مادر
۹۲	۲-۱-۲. ختم بارداری برای حفظ سلامت مادر
۹۴	۳-۱-۲. ناهنجاری های جنینی
۹۹	۴-۱-۲. سقط انتخابی در موارد چند قلویی (کاهش جنین)
۱۰۲	۱- الف. آسیب های ناشی از حاملگی چند قلویی
۱۰۴	۲- ب. تعیین حکم هر یک از مصادیق کاهش جنین با توجه به شرایط
۱۰۶	۳- ج. ملاک انتخاب در کاهش جنین
۱۰۹	۴- د. جمع بندی
۱۱۱	۲-۲. سقط جنین ناخواسته
۱۱۱	۱-۲-۲. سقط جنین به دلیل مسائل اجتماعی
۱۱۲	۲-۲-۲. سقط جنین ناشی از زنا
۱۱۶	جمع بندی
۱۱۷	فصل سوم: حکم اتلاف رویان آزمایشگاهی
۱۲۱	۱-۱. مال بودن ماهیت جنین آزمایشگاهی
۱۲۱	۱-۱-۱. تبیین مفهومی «مال»
۱۲۳	۲-۱-۱. بررسی امکان انطباق مفهوم «مال» با جنین آزمایشگاهی
۱۲۶	۲-۱. وحدت ماهیت جنین داخل و خارج از رحم

۱۲۹.....	۲. حکم اولی و ثانوی اتلاف جنین آزمایشگاهی
۱۳۰.....	۱-۲. حکم اولی اتلاف جنین آزمایشگاهی
۱۳۲.....	۲-۲. جایگاه عناوین ثانوی در جواز اتلاف
۱۳۷.....	بخش سوم: احکام وضعی اسقاط و اتلاف جنین در فقه و حقوق ایران
۱۳۹.....	فصل یکم: مسئولیت کیفری ناشی از اسقاط جنین
۱۳۹.....	۱. مجازات اسقاط جنین در قانون
۱۳۹.....	۱-۱. عنصر قانونی
۱۴۵.....	۲-۱. عنصر مادی
۱۴۵.....	۳-۱. عنصر روانی
۱۴۷.....	۲. مجازات اسقاط جنین در فقه
۱۵۰.....	۱-۲. دلایل ثبوت قصاص
۱۵۴.....	۲-۲. دلیل عدم ثبوت قصاص
۱۵۴.....	۳-۲. جمعندی
۱۵۵.....	۳. امکان پیش‌بینی مسئولیت کیفری برای اتلاف جنین آزمایشگاهی
۱۵۷.....	فصل دوم: ضمان مالی ناشی از اسقاط جنین
۱۵۷.....	۱. ثبوت دیه
۱۵۸.....	۱-۱. دیه مراحل مختلف رشد جنین
۱۶۱.....	۲-۱. دیه سقط درمانی
۱۶۲.....	۳-۱. مسئول پرداخت دیه
۱۶۴.....	۴-۱. دیه سقط جنین به تبع قتل مادر
۱۶۴.....	۵-۱. امکان الزام تألف جنین آزمایشگاهی به پرداخت دیه یا آرش
۱۶۶.....	۲. كفاره
۱۶۶.....	۱-۲. بررسی وجوب كفاره
۱۷۰.....	۲-۲. میزان كفاره
۱۷۱.....	فصل سوم: ارث و وصیت
۱۷۱.....	۱. ارث
۱۷۳.....	۱-۱. تعیین وراث
۱۷۴.....	۱-۱-۱. عدم تعلق دیه سقط به مرتکب
۱۷۶.....	۲-۱-۱. عدم تعلق دیه به اقربای مادری
۱۷۷.....	۲-۱. امکان تعیین وراث در مورد جنین آزمایشگاهی (بررسی منشأ انتساب طفل به والدین)
۱۷۷.....	۱-۲-۱. منشأ انتساب طفل به پدر
۱۷۹.....	۲-۲-۱. منشأ انتساب طفل به مادر

۱۸۱	۲. وصیت
۱۸۵	منابع
۱۸۵	۱. منابع فارسی
۱۹۳	۲. منابع عربی
۲۰۴	۳. منابع انگلیسی
۲۰۶	۴. منابع الکترونیک

www.ketab.ir

یکی از موضوعاتی که در مقام استنباط احکام شرعی از زوایای مختلف مورد بحث و بررسی بوده و رشد روزافزون گستره علم پزشکی و فناوری‌های نوین در این عرصه نیز همواره مسائل جدیدی را در این حوزه مطرح می‌سازد؛ جنین و مسائل ناظر به ادامه حیات یا بهره‌برداری از آن است.

پیشرفت تکنولوژی در این حوزه، به همان ترتیبی که روش‌های مختلفی برای از بین بردن این موجود ذی حیات و سقط آن پیش روی بشر نهاده؛ روش‌هایی نوین در هستی بخشیدن به آن و ایجاد باروری‌های مصنوعی ایجاد نموده است. یکی از مسائلی که در این زمینه به علل و انگیزه‌های مختلف محل سؤال بوده و فقها را بر آن داشته تا همگام با تحولات علمی و اجتماعی مترصد یافتن پاسخ شرعی برای آن باشند؛ از بین بردن جنینی است که در پی لقاح اسپرم و تخمک، حیات در آن آغاز شده است؛ اعم از این که این نقطه آغازین حیات، داخل رحم و در پی تحقق بارداری باشد یا خارج از رحم و در محیط آزمایشگاه و با مداخلات انسانی صورت گرفته باشد.

پژوهش حاضر با هدف بررسی حکم شرعی از بین بردن جنین، ضمن تبیین تئوری‌های موجود در زمینه سقط در جهان امروز، از منظر حقوق داخلی و همچنین فقه امامیه به بررسی احکام تکلیفی و وضعی اسقاط و اتلاف جنین پرداخته است. در این راستا، با بررسی آرا و ادله موجود در منابع فقهی درصدد بررسی حکم اولی و ثانوی بمقتل جنین داخل رحم و همچنین اتلاف جنین آزمایشگاهی بوده و در این راستا، شرایط عروض عنوان ثانوی در فروض مختلف از بین بردن جنین و همچنین با لحاظ مراحل مختلف رشد جنین را در جهت دستیابی به امکان تعلق حکم ثانوی مورد بررسی قرار داده است. در حال حاضر مراکز درمانی در ارتباط با جنین از دو جهت با مسأله امکان شرعی و قانونی از بین بردن جنین مواجه هستند. از یک‌سو، وجود بیماری‌های خاص در مادر یا جنین موجب می‌شود که در موارد مصرح قانونی مجوز سقط جنین صادر شود؛ این در حالی است که تشخیص تحقق عنوان ثانوی در مورد این بیماری‌ها محل بحث است و بعضاً زمانی مجوز مذکور صادر و به مرحله اجرا در می‌آید که از زمان ولوج روح گذشته است که در این مورد نیز بحث تعیین دقیق زمان ولوج روح بر اساس یافته‌های تجربی جدید ابهاماتی را در مقابل فقیه قرار می‌دهد. از سوی دیگر با پیشرفت تکنولوژی و ایجاد امکان بارداری به روش لقاح مصنوعی، مراکز درمانی با جنین‌های مازاد آزمایشگاهی مواجه هستند که پس از انجام پروسه درمان نیازی به آن‌ها نبوده و نگهداری آن‌ها صرفاً تحمیل هزینه به دنبال خواهد داشت که امکان شرعی امحاء و اتلاف آن‌ها محل بحث است. امکان از بین بردن جنین مازاد

داخل رحم (کاهش جنین در اصطلاح پزشکی) موضوع دیگری است که موضع تردید و ابهام در درمان‌های ناباروری است.

این نکته در مورد تعبیر «سقط جنین» لازم به ذکر است که واژه سقط، به لحاظ معنای دقیق و حقیقی صرفاً موارد سقط خود به خود را شامل می‌شود و برای مواردی که با اقدام انسانی و به عمد اعم از اینکه به لحاظ شرعی و قانونی، جایز یا نامشروع باشد؛ واژه «اسقاط جنین» تعبیر دقیق‌تری است و از همین‌رو تعبیر مذکور برای عنوان این کتاب انتخاب شده است. منتها نظر به این که در روایات، متون فقهی و منابع حقوقی استعمال مجازی واژه سقط برای موارد عمدی از بین بردن جنین فراوانی دارد؛ در این اثر نیز در برخی موارد همین استعمال مجازی مورد استفاده قرار گرفته است. مطالب طرح شده در این پژوهش در قالب سه فصل کلی تنظیم شده است:

نگارندگان در بخش نخست با عنوان دکترین سقط جنین، علاوه بر مفهوم‌شناسی جنین، به بررسی تئوری‌های سه‌گانه موجود در ارتباط با سقط جنین شامل آزادی مطلق سقط جنین، ممنوعیت مطلق آن و آزادی نسبی سقط و تبیین ادله قائلین هر یک پرداخته‌اند. در بخش دوم با عنوان «احکام تکلیفی اسقاط و اتلاف جنین در فقه و حقوق ایران»، حکم تکلیفی اولی و ثانوی از بین بردن جنین اعم از اسقاط جنین داخل رحم و اتلاف جنین آزمایشگاهی موضوع بحث قرار گرفته است و در مقام تبیین حکم ثانوی، پس از بررسی حکم اسقاط جنین در فرض عروض عناوین ثانوی شامل تزامن، اضطرار و قواعد لاجرح و لا ضرر، مصادیق مختلف سقط جنین که هر یک از عناوین ثانوی مورد بحث ممکن است بر آن منطبق گردد را قبیل سقط درمانی (مخاطرات جانی متوجه جنین یا مادر، ناهنجاری‌های جنینی، کاهش جنین و ...) و اسقاط جنین نامشروع یا ناخواسته مورد بررسی قرار گرفته است. در نهایت، بخش سوم در مقام بررسی «احکام وضعی اسقاط و اتلاف جنین در فقه و حقوق ایران»، به تبیین احکام و مقررات فقهی و حقوقی ناظر به مسئولیت کیفری، ضمان مالی و مباحث ناظر به ارث و وصیت در موارد اسقاط جنین و اتلاف جنین آزمایشگاهی پرداخته است.

والسلام علیکم ورحمه الله وبرکاته ۱۴۰۱/۱۰/۲۳ مصادف با ولادت حضرت

فاطمه زهرا س